

Ha összevetjük Kemény István és Térey János költői életművének alakulását, egy sor hasonlóságot olvashatunk ki akár csak kötetek filológiai adataiból is. Talán nem véletlen egybeesés eredménye, hogy mindketten 2006-ban je-

lentkeztek legutóbb verseskötettel (*Élőbeszéd, Ultra*), az azóta eltelt időben a korábbi életmű újrendezése, újrakiadások mellett más műfajok felé kanyarodtak (Kemény a *Kedves ismeretlen* című regénnyel, Térey elsősorban drámáival [*Asztalizene, Jeremiás*], vala-

76 Pogrányi Péter

SZÉTSZÓRATÁS ÉS VISSZARENDEZÉS

Térey János:

Termann hagyatéka

mint a *Protokoll* című verses regénnyel), 2013-ban viszont mindkét költő új verseit olvashatjuk önálló kötetben (Kemény: *A királynál*, Térey: *Moll*, a Könyvhétre jelent meg). Ez a kérdés leginkább a sokszor joggal kritizált líraközpontú irodalomértés horizontján merül fel; az eltelt időszak egyiküknél sem nevezhető hallgatásnak: folyóiratokban publikált versek jelezték a folyamatosságot, miközben az említett műfajokban is produktívak voltak. Mindkét szerző esetében fontos volt ez az időszak a korábbi életmű újrendezésére, újraolvasására irányuló gesztusok szempontjából: Térey első verseskötetét adta ki jelentősen átírva, Kemény az *Állástalan táncosnő* című kötetben gyűjtötte össze 1980 és 2006 között írt verseit – a sajátos tagolatlan elrendezéssel egy új értelmezési keretet felállítva. Azért tartom indokoltnak a párhuzamok hangsúlyozását, hogy a különbségekre is élesebben lássunk rá akkor, amikor a *Termann hagyatéka* című novelláskötetéről beszélünk.

Amely novelláskötet szintén egyfajta újraírás: eredetileg 1997-ben jelent meg a *Termann hagyományai*, ezt a kötetet felfrissítve, nyelvileg-szerkezetileg átdolgozva készült el. Annak a folyamatnak a részeként, amely során – amúgy összhangban a recepció által a versek lírai énjére jellemzőnek tekintett címkéikkel: agresszivitás, macsóság, erő(szak)kultusz, öntörvényűség – a szerző nem engedi kicsúszni szövegeinek értelmezését a saját „öninterpretátori” hatalma alól. Javít, betold, kihúz, átrendez: ekképp az életmű történéseinek éppen történet(i)-jellege számolódik fel, és helyette a kiterjesztett hatalmú „szerző” örök jelenének háttere, hátországa lesz. E törekvés elengedhetetlen eleme a saját hagyományokat kihangsúlyozó esszétkötet (*Teremtés vagy sem*, Libri, 2012.), amely sok felesleges manírral és kötelező körrel terhesen, de összességében ugyanennek az elvnek a fontosságát mutatja fel. Nagy kérdés, hogy ez a virulens szerzői szándék meddig és mennyire képes egybefogni anyagát: egyelőre kezében tart minden gyeplőt. És úgy tűnik, a váltott lovak még jobban húznak.

A két novelláskötet közti prózapoétikai elmozdulásokat, árnyalatokat igen pontosan elemezte Vásári Melinda az *Alföldben*, korábban Dérczy Péter a *Műútban*, így erre csak röviden utalnék. A fülszöveg szerint a szerző „ezúttal karcosabb és érettebb hangon meséli el, hogyan múlik el az ifjúság”, egyfajta halvány klasszicizálódást figyelhetünk meg, amely azonban nem jelenti azt, hogy az eredmény hasonlít a klasszikus novellaformára. Épp ellenkezőleg: finoman, elegánsan tartja el magát a megtévesztő alcímtől: nem novellák ezek, hanem önéletrajzi ihletésű epikus prózaversek, amelyek ugyan sokkal lazábbra hangszereltek, mint a Térey-versek általában, de ugyanazt a lüktetést érezni bennük: helyek, tájak, emlékek kavardásában azt a mániákus precizitást, amely egy-egy épülethez, járműhöz vagy személyhez köti az elbeszélőt. Debrecen és Budapest a két gyűjtőpont, a narrátor először szülővárosába utazik, hogy elmesélhesse felnőtté válásának, fővárosba érkezésének történetét. Ezért is telitalálat a borító Tatra villamosa: a szerző villamosok iránti rajongásán túl e jármű ízig-vérig urbánus lényege miatt is lehet az emlékeket felidéző körutazás eszköze, a meghitt, élhető városi környezet édesbús melankóliával emlegetett jelképe (...Zugló! ...Újlipótváros!); de a két város között főhősünket szállító vonat metaforája is. Debrecen voltaképp agglomeráció, Szolnokig szinte érvényes a Budapestbérlet – hihetnénk. Debrecen egy másik bolygó valójában: rokonokkal, traumákkal, serdülőkori emlékekkel terhes világ, légtérébe lépve, Karcagnál elkezdi izzani a hőpajzs. Debrecen elképzelt román város, ahogy Termann gondolataiban megelevenedik – jelezve minden valós esemény rettenetes abszurditását – „Hogy teljék az idő, elképzelte, milyen lenne, ha időközben gazdát cserélt volna szülőföldje szép határa. Szolnok határváros. Vámvizsgálat a híd előtt. A Tisza vonala az új országhatár, azontúl idegen karhatalom vezetett be katonai közigazgatást. [...] Döbbsenten figyelni az ablak előtt sorjázó állomásokat. Nevüket egytől egyig idegen névre cserélték. Sâiăul, Sannicolaè de Turcesc, Chiş Uisalasău, Carţag, Episcopia de Lădani, Săbâslău de Haiduc, Debreţin.”

Noha az átrendezés-újraírással sokkal prózaszerűbb szöveget kaptunk, melyben néhol elkapható egy-egy neutrális, leíró jellegű mondat, de a nyelv fokozott sűrűsége árulkodik. Különösen a dialógusokon látszik, hogy a lecsupaszítottság ilyen mértéke viszonylag ritka – talán nem annyira a való életben, de a prózairodalomban mindenképp. Az a koncentrálttság, ami a versek esetében kívánatos, a prózaolvasási szokásoktól függően zavaró vagy irritáló lehet: az olvasó könnyen azon kaphatja magát, hogy frusztrált, szorong, szinte fél: tudja-e követni a szöveget, nem marad-e le, mert pihenésre, lazításra semmiképp nincs idő. Nincsenek lazább szövegrészek, szellős tájleírások, ahol kifújhatná magát. Vagyis, úgy látom, a szerző kezében nemcsak a gyeplők

fekszenek biztosan, hanem bizony az ostor is: legfeljebb kevesebbet suhogtat vele, mint a prózakötet első változatának szövegeiben tette.

A *Termann* név a *Paulus* című, ma már korszakosnak tűnő verses regényben is felbukkan (a megháromszorozott főszereplő mai arcaként 78 Pál ott a „Termann művek modem-őre”), és emiatt hajlamos vagyok benne a Térey-életmű felettes énjét látni (a *Termann művek* szókapsolat szándékos félreértése miatt is). A választott, felvett név, úgy is, mint a család, vérségi kötelékek által meghatározott hagyomány elvetése és gyökeres újrakezdés alapvetően meghatározza az elbeszélte történet(ek) artikulációját: a „ki beszél?” kérdésre a verses regényre jellemző ironizáló szerep- és elbeszélő-játék felemlégetése nélkül nem válaszolhatunk. Termann az elbeszélőhöz fordul, neki mesél, miközben utóbbi olyan történésekkel is tisztában van, amelyekkel a beszédhelyzet alapján nem lehetne, sőt omipotens elbeszélőként is működik. A nem teljes következetességgel végigvitt szerepek egymásba csúsztatása szándékosnak tetszik: a visszaemlékezés problematizálásának egyik része ez az eljárás. Persze mindez az elbeszélés reális tétjeit igencsak kisebbíti, voltaképpen a mondattani-poétikai ügyeskedés szintjére fokozza le, és a sűrű, sokszor talán akarata ellenére komikumba forduló szöveg minősége (és szándékolt interstiláris allúziói, leginkább Szomory Dezső irányába) éppen az egzisztenciális súlyát teszik pihekönnyűvé, éppen a saját múltba vivő és szépirodalmivá tett utazás igazi nyomatékát veszik el. Nehéz volna másképp látni egy olyan prózahagyomány terében, amely kötésig áll a kitüntetett morális értékek szolgálatába állított regénynyelv tisztelgetéltó komolyságában, és amely hagyomány éppen a Szomory által fémmjelzett felszabadultan játékos-bohó stílust nem ismeri. Az az elszánt játékoság, amit Térey újrendezett, nem igazán bevett a magyar szépirodalomban, ezért egy nemlétező keskeny ösvényen kellene egyensúlyoznia a féktelen barokk stíl és a fegyelmezett önéletírás között.

Szerintem Térey szövegeit már csak a rendkívül finoman rezdülő nyelve miatt is élmény olvasni. Nem mondhatjuk ki rá a „mindig ugyanazt a könyvet írja” típusú ítéletek valamelyikét, de jól látható, hogy életművén belül – az olykor széttartónak tetsző dinamikák mellett is – erős kohézió dolgozik. Szövegeinek valamelyes „klasszicizálódása”, „szelődülése”, ha úgy tetszik: kezesebbé válása – bizonyos idő elteltével természetes változások ezek – nem vonhatja el a figyelmünket arról a tényről, hogy az életmű egészét összetartó erő a költői nyelv sajátos, egyszerre felül- és túlstilizált használata. Más szerzők dísztelenséggel, keresett esetlenséggel vagy kérlelhetetlen szimplicitással hódítanak, Téreynél viszont a hiperstilizáció és, ha már itt tartunk, a hiperreflexió a csáberő és a kötőanyag. A keresettség, a komponáltság hivalkodása, a műviség ünnepe nyelvi, narratológiai, stiláris, tematikai stb. értelembe. Ez az eltúlzottság akár el is rettentheti az olvasót, de az

áthangszerelésnek, a prózaformának és a terjedelemnek köszönhetően talán ez az a kötet, amely a legkönnyebben fogyasztható Térey: a prózavers-ritmusú mondatok végtére is egy történetet, egy személyesnek mondott történetet adnak ki, amely az elbeszélő korából-élethelyzetéből következően a klasszikus nevelődési regény mintáit is aktiválja olvasói emlékezetünkben; emellett pedig valóban a kilencvenes évek Budapestjének fontos és kevésbé fontos tájait járjuk be, vagyis a valóságreferencia szerepe jelentős a kötet egészére vonatkoztatva. 79

Térey János „másfeledek” prózakötetét talán újabb is követi majd, erről nem sokat tudni. A visszatekintő, összegző, újraíró korszakot a Könyvhétre megjelent *Moll* című verseskötettel valószínűleg lezárja, és az életművet jól ismerő olvasók találgathatnak, melyik irányt választja a továbbiakban, merre indul tovább következő kötetével. Nem kizárt, hogy találkozunk még Termannal. (*Libri, Bp. 2012*)

